

vaplarla sonundaki "hâtîme", "fâide" ve "hâtîmetü'l-hâtîme"den meydana gelmektedir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser Mehmet Yavuz tarafından yayımlanmıştır (*Hilyetü ehli'l-kemâl bi-ecvibeti es'ileti'l-Celâl [Fi hürufi'l-hicâ']*: *Metin-İnceleme*, İstanbul 2008). **2.** *Qurattü 'uyûni zevi'l-efhâm bi-şerhi Muqaddimeti Şeyhülislâm* (Kâdî Zekeriyâ). İbnü'l-Cezerî'nin tecvide dair *el-Muqaddimetü'l-Cezeriyye* adlı manzum eseri üzerine Şeyhülislâm Zekeriyâ el-En-sârî'nin kaleme aldığı *ed-Deķā'îku'l-muḥkeme fi şerhi'l-Muqaddime* adlı şerhin hâşiyesidir (Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye, nr. 185, 637, 639, 23036). **3.** *eṭ-Ṭavâli'ü'l-münîre 'alâ besmeleti 'Amîre*. Şeyh Amîre diye bilinen Şehâbeddin Ahmed el-Burulusî'nin *Şerhu'l-besmele ve'l-ḥamdele* adlı eserinin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 350, 240 varak). **4.** *eş-Şihâbü'l-hâvî 'alâ 'Abdirra'ûf el-Gâvî el-Münâvî*. Şenevânî'nin hocası olan İbn Kâsım el-Abbâdî'nin sahâbîlere dair bir eserine Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî'nin yönelttiği itirazlara reddiyedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1068). **5.** *Şerhu Manzûmeti'l-Akfehîsî*. Akfehîsî'nin fıkha dair *Manzûme fi'l-ma'füvvât* adlı eserinin şerhidir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 394).

BİBLİYOGRAFYA :

Şenevânî, *Hilyetü ehli'l-kemâl bi-ecvibeti es'ileti'l-Celâl* (nşr. Mehmet Yavuz), İstanbul 2008, neşreden giriş, s. 27-46; *Keşfü'z-zunûn*, I, 124; II, 1036, 1068, 1117, 1797-1798; Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, II, 101-103; a.mlf., *Ḥabâya'z-zevâyâ fimâ fi'r-ricâl mine'l-beķâyâ*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1720, vr. 131*-132*; Muhibbî, *Ḥulâşatü'l-eser*, I, 79-81; Brockelmann, *GAL*, II, 367; *Suppl.*, I, 523; II, 111, 394; *İzâhu'l-meknûn*, I, 420; II, 38, 225, 590; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 239; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 283; III, 59; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 62-63; Şevkî Dayf, *el-Medârisü'n-naḥviyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 361; Abdülkerîm Muhammed el-Es'ad, *el-Vasîl fi târihi'n-naḥvi'l-'Arabî*, Riyad 1413/1992, s. 238; Muhammed et-Tantâvî, *Neş'etü'n-naḥv ve târihu eşheri'n-nüḥât*, Beyrut 1997, s. 177; Selâmî Bakırcı – Kenan Demiryak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, Erzurum 2001, s. 155-156; Abdullah b. Mustafa eş-Şinkitî, *İhtiyârâtü Ebî Bekr eş-Şenevânî ve ârâ'ühü'n-naḥviyye fi kitâbihi ed-Dürrerü'l-behiyye 'alâ Şerhi'l-Âcurrümüyye* (yüksek lisans tezi, 1429), Câmîatü Ümmi'l-kurâ.

MEHMET YAVUZ

ŞENTERİNÎ, Ebû Bekir

(bk. İBNÜ'S-SERRÂC eş-ŞENTERİNÎ).

ŞEREFKENDÎ

(bk. HEJÂR).

ŞERİF, Miyân Muhammed

(میان محمد شریف)

(1893-1965)

İslâm düşünce tarihi ve felsefe çalışmalarıyla tanınan Pakistanlı fikir adamı.

Okul kayıtlarına göre, 28 Şubat 1893'te Lahor'da doğdu. O dönemde Hindistan'ın siyasal ve kültürel hayatında etkili olmuş bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini köyünde yaptı. 1910'da Lahor'daki Islamia and Model High Schools'tan mezun oldu. Bu yıllarda ortaya çıkan veba salgınında annesini ve iki kardeşini kaybedince kısa süreli bir ruhi çöküntü yaşadı. Meşhur Şâfîmâr Bahçesi'ne yakın bir çevrede huzurlu bir ev ortamında yetişmesi sayesinde buhranı çabuk atlattı. Yaşadığı çevre şahsiyetinde ve ileride estetik üzerine eserler yazmasında etkili oldu. Üniversite eğitimi için önce Aligarh'a giderek Allahâbâd Üniversitesi bünyesinde Seyyid Ahmed Han tarafından kurulan ve modernist İslâm telakkisiyle bilinen Mohammedan Anglo-Oriental College'a (M. A.-O. College, daha sonra Aligarh Muslim University) kaydoldu. Burada Farsça, Arapça ve felsefe eğitimi gördü. 1914'te mezun olunca İngiltere'ye giderek Cambridge University'ye girdi. Burada W. R. Sorley'den etik ve etik tarihi, G. E. Moore'dan psikoloji, D. E. Johnson'dan mantık dersleri aldı. Başarılı bir öğrenci olmasına rağmen tahsilini bırakarak 1916'da Hindistan'a dönmek zorunda kaldı.

Hindistan'daki dinî ve içtimâî problemlerin çözümünde aktif rol üstlenen Şerif, daha üniversitede iken Aligarh Muslim University'nin kurulması için Ağa Han tarafından başlatılan yardım kampanyasına katılarak Muzaffargarh ve Mültan bölgelerinden 100.000 rupiden fazla para topladı. Öte yandan Hinduizm'in etkisiyle dul kadınlarla evlenmemeyi âdet haline getiren Hindistanlı müslümanlara bir tepki olarak 1917'de iki çocuklu dul bir kadınla evlendi ve eşinin peçesini açtırdı. Aynı yıl M. A.-O. College'ın Felsefe Bölümü'nde ders vermeye başladı. Burada bölüm başkanlığı, üniversite genel sekreterliği ve rektör yardımcılığı görevlerinde bulundu; altı yıl Hindistan Üniversiteler Arası Kurul üyeliği yaptı. Muslim University Games Committee (1920-1926), University Sports Club (1920-1944) ve United Provinces Olympic Association (1920-1928) gibi kuruluşların başkanlık veya sekreterliğini üstlendi. Özellikle bir idareci olarak Aligarh Muslim

University'yi geliştirmeye çalıştı ve Cambridge University'de gördüğü bazı yenilikleri burada uyguladı. İlmî çalışmalarına engel olduğu gerekçesiyle 1938'de idarî vazifelerini bırakıp bir süre tamamen akademik çalışmalara yöneldi.

Muhammed Şerif, 1944'ten itibaren Aligarh Muslim University'de üstlendiği araştırma direktörlüğü yanında Delhi, Pencap ve Allahâbâd üniversitelerinde hocalık yaptı. Indian Philosophical Congress'te önce Metafizik bölüm başkanlığına (1936), ardından İslâm Felsefesi bölüm başkanlığına (1942) seçildi. 1945'te kongrenin ilk müslüman genel başkanı oldu. The Academy of Research (Arts and Science) of the All-India Muslim Educational Conference adlı kuruluşun başkanlığını yürüttü (1945-1948). Bu yıllarda siyasal faaliyetlerde de bulundu ve Pakistan'ın kurulmasını destekledi; Hindistan Müslümanları Birliği adına geniş çaplı propaganda faaliyetlerine katıldı. 1947'de Hindistan'ın bölünmesinden kısa bir süre sonra Pakistan'a göç ederek memleketi Lahor'a yerleşti. Burada The Pakistan Civil Service Academy (1949-1951), Pencap University (1951-1956), Lahor Islamia College'da (1952-1956) hocalık ve yöneticilik yaptı. 1954'te Pakistan'ın bilim ve kültür hayatıyla millî düşüncelerinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla Pakistan Philosophical Congress'i oluşturdu ve 1955'te bu kuruluşun genel başkanlığına seçildi. 1959'dan itibaren Lahor'da Institute of Islamic Culture'ın müdürlüğünü üstlendi. Ayrıca Hindistan Uluslararası Felsefe Akademisi'nde kurucu mütevellî, Amerikan Felsefe Derneği Pasifik Bölümü'nde üye, Hindistan Felsefe, Psikoloji ve Fizik Araştırmaları Kurumu'nda onursal araştırma danışmanı, Paris Uluslararası Felsefe Dernekleri Federasyonu'nda yönetici olarak bulundu. *Iqbal* dergisinde editörlük (1952-1965), *The Pakistan Philosophical Journal*'da (1957-1965) ve Institute of Islamic Culture'ın aylık *Thagafat* dergisinde (1960-1965) başeditörlük, *Tahzibul Akhlaq* dergisinde editörler kurulu başkanlığı (1964-1965) yaptı. Bu görevi sırasında 11 Aralık 1965'te öldü.

Miyân Muhammed Şerif, başarılı bir eğitimci ve akademisyen olmasının yanında önemli eserler de kaleme almıştır. Eserlerinde Batı düşüncesinin etkileri görülür. Aligarh'daki üniversite eğitimi sırasında ampirik idealizmi benimsemiş, Cambridge'de G. E. Moore ve Bertrand Russell'in etkisiyle realizme yönelmiş, Hindistan'a döndükten sonra diyalektik monadizm

olarak adlandırdığı felsefî anlayışta karar kılmış, böylece G. W. Leibnitz ve James Ward ile benzer bir yol izlemiştir. Modern Batı düşüncesiyle uyum halindeki felsefesinde güçlü bir Marksizm ve gizli bir Kant etkisi hissedilir (Armour, s. 65). İslâmî fikir hareketlerinin kelâmî-felsefî, tasavvufî, felsefî-bilimsel ve orta yol olarak adlandırılabilirliğini söyleyen Şerif başka bir açıdan İslâm düşüncesini dogmatizm (hem rasyonalist hem gelenekçi), tasavvuf ve rasyonalizm şeklinde üç kısma ayırır. Muhammed İkbâl'den sonra Hindistanlı müslümanlardan yurt dışında felsefe okuyan ikinci kişi olan Şerif üzerinde İkbâl'in büyük etkisi vardır (Sharif, *About Iqbal*, s. 4). İlkokul yıllarında şiirleriyle tanıdığı İkbâl ile İngiltere dönüşünde görüşmüş, dostlukları uzun yıllar devam etmiştir. Muhammed Şerif, bazı araştırmacılar tarafından İkbâl'le birlikte XX. yüzyılın en etkili iki müslüman filozofundan biri olarak kabul edilse de İkbâl kadar tanınmış değildir (Armour, s. 61). Ölümünden birkaç ay önce öğrencilerinden C. A. Kâdir'in basheditörlüğünde Miyân Muhammed Şerif onuruna bir armağan kitap neşredilmiştir; Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Asya'dan çeşitli felsefecilerin ve psikologların kaleme aldığı makalelerin yer aldığı bu eserde çalışmalarının bir listesi de bulunmaktadır (bk. bibl.).

Eserleri. Muhammed Şerif'in, bazıları konuşmaları ve makalelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan yedi İngilizce eseri, editörlüğünü yaptığı bir eseri ve otuz civarında makale ve tebliği bulunmaktadır. 1. *A History of Muslim Philosophy: With Short Accounts of other Disciplines and the Modern Renaissance in Muslim Lands* (I-II, Wiesbaden 1963-1966; Karachi 1983; Delhi 1989). Daha çok M. M. Şerif imzasıyla tanınan yazarın en önemli çalışması kabul edilir. İngilizce geniş bir İslâm düşüncesi tarihinin bulunmaması sebebiyle 1957'de Pakistan hükümeti tarafından böyle bir eser hazırlamakla görevlendirilen Şerif'in editörlüğünü yaptığı kitabın I. cildi 1963 yılı sonlarında, II. cildi 1966'da yayımlanmıştır. Pakistan hükümetinin malî yönden desteklediği, birçok yazarın ortak ürünü olan eserde Doğu ve Batı dünyasından araştırmacıların başlangıcından günümüze kadar İslâm'da felsefe, edebiyat, müzik, hat, mimarlık ve siyasal düşünceye dair makaleleri yer almaktadır. Eser, geleneği yeniden yorumlama arayışlarının ciddi bir örneğidir ve bugün de önemini korumaktadır. Yazıldığı sıralarda etkili olan eser, çok boyutlu bir çalışmanın meydana gelmesini sağ-

lamakla birlikte iç bütünlük açısından bazı zaafı taşımaktadır. Ele alınan fikir akımlarının, şahsiyetlerle ilgili ayrıntı özelliklerin ve orijinal yönlerin ortaya konmaya çalışılması, ayrıca yeterince ilgi görmemiş olan İbn Haldûn sonrası dönemi kapsamı bakımından hak ettiği ilgiyi görmüş ve Arapça, Farsça, Malayca, Endonezyaca, Hırvatça'nın yanında dört cilt halinde Türkçe'ye de çevrilmiştir (*İslam Düşüncesi Tarihi*, ed. Mustafa Armağan, İstanbul 1990-1991). 2. *Three Lectures on the Nature of Tragedy* (Lahore 1947). Tragedinin doğasıyla ilgilenen modern bir okuyucunun bakışıyla Aristo'nun bu meseleyi ele alışını konu edinmektedir. 3. *Muslim Thought: Its Origin and Achievements* (Lahore 1951). İslâm düşüncesi hakkında genel bir değerlendirmenin yapıldığı, İslâmî fundamentalizmin bir tür sapkınlık olarak nitelendiği eser Urduca'ya tercüme edilmiştir (*Müselmenûn key Efkâr: İn ki İbtidâ or Câsilât*, Lahor 1963). 4. *About Iqbal and his Thought* (Lahore 1964). Altı makaleden oluşan eserin birinci bölümünde müellifin İkbâl'le tanışması ve bazı ortak hatıraları yer almış, ikinci bölümde İkbâl'in değişen Tanrı anlayışı üç farklı aşamada ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, Hindistanlı Dr. Sachchidananda Sinha'nın İkbâl'in şairliğini tahlil edip sert biçimde eleştirdiği eserine (*Iqbal: The Poet and his Message*, Allahabad 1947) Şerif'in cevap olarak yazdığı mektubu içerir. Dördüncü bölümde İkbâl ile Amerikalı çağdaşı William James'in kısa bir mukayesesi, beşinci bölümde İkbâl'in güzellik anlayışı ve altıncı bölümde onun sanat teorisi yer alır. 5. *Islamic and Educational Studies* (Lahore 1964). Müellifin İslâm maarifinin amacı, erken İslâmî dönemde siyaset teorisi, maarif ve İslâmî değerler, maarif ve hürriyet gibi konulara dair yedi yazısını içerir. 6. *Studies in Aesthetics* (Lahore 1964). Antik ve modern sanat felsefesiyle Şerif'in estetik teorisine dairdir. Müellifin üniversitede verdiği dersler ve sunduğu tebliğlerden hareketle kaleme aldığı bu eser Urduca'ya çevrilmiştir. 7. *National Integration and Other Essays* (Lahore 1965). Muhammed Şerif'in Pakistan'ın kuruluşundan sonra vatandaşlık, kadın hakları, sosyal gelişme ve millî entegrasyon gibi konularla ilgili radyo konuşmalarıyla beş yazısından oluşur. 8. *In Search of Truth: Philosophical Essays* (Lahore 1966). Ölümünün ardından yayımlanan bu eser de Şerif'in yazlarından bir derlemesidir. Gazzâlî'nin *Tehâfütü'l-felâsife*'sinin İngilizce tercümesi Şerif'in gözetiminde yapılmıştır (*Al-Ghazali's Tahafut Al-Fala-*

sifah: Incoherence of the Philosophers, trc. Sabih Ahmad Kamali, Lahore 1958).

BİBLİYOGRAFYA :

M. M. Sharif, "Dialectical Monadism", *Contemporary Indian Philosophy* (ed. S. Radhakrishnan v.dğr.), London 1952, s. 563-590; a.mlf., *About Iqbal and his Thought*, Lahore 1964, s. 1-8; *A History of Muslim Philosophy* (ed. M. M. Sharif), Wiesbaden 1963-66, I, vii, 12-13; II, 1660-1661; C. A. Qadir, "Preface", *The World of Philosophy: Studies Prepared in Honour of Professor M. M. Sharif* (ed. C. A. Qadir), Lahore 1965, s. iii-iv; a.mlf., *Philosophy and Science in the Islamic World*, London 1991, s. 171-173; Naeem Ahmad, "Preface", *Philosophy in Pakistan* (ed. Naeem Ahmad), Lahore 1996, s. xv-xvi; a.mlf., "Biographical Notes", a.e., s. 295-296; R. V. de Smet, "Philosophical Activity in Pakistan: 1947-1961", a.e., s. 297-300, 321, 378-387; D. Taillieu v.dğr., *A Descriptive Bibliography of Allama Muhammad Iqbal (1877-1938)*, Leuven 2000, s. 236-238; *Associations of Social Scientists: An Analytical Study* (ed. Inayatullah), Islamabad 2006, s. 10, 17, 20, 164, 182-183; M. Süheyl Umar, "Modern İslâm Dünyasında İslâm Felsefesi: 63. Bölüm: Pakistan", *İslâm Felsefesi Tarihi* (ed. Seyyid Hüseyin Nasr – Oliver Leaman, trc. Şamil Oçal, Hasan Tuncay Başoğlu), İstanbul 2007, III, 329-334; L. Armour, "Putting Islam and 'The West' Together Again: The Philosophy of M. M. Sharif", *Migrating Texts and Traditions* (ed. W. Sweet), Ottawa 2012, s. 61-78; E. F. Carrith, "M. M. Sharif. Beauty: Objective or Subjective? (p. 87). Beauty and Expression (p. 118). The Nature of Tragedy (p. 105). (Ashraf Publications Co., Lahore.)", *Philosophy*, XXVI/98, London 1951, s. 266-267; Yaşar Kutluay, "A History of Muslim Philosophy: With Short Accounts of Other Disciplines and the Modern Renaissance in Muslim Lands (Kitap Tanıtma)", *AÜİFD*, XIII/1 (1965), s. 57-58; B. A. Dar, "M. M. Sharif 1893-1965", *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association 1966-1967*, XL, Ohio 1967, s. 125-127; G. F. Hourani, "A History of Muslim Philosophy: With Short Accounts of Other Disciplines and the Modern Renaissance in Muslim Lands (Book Review)", *JAOS*, LXXXVIII/3 (1968), s. 601-602; İbrahim Kalın, "History of Islamic Philosophy", *Teaching Philosophy*, XXVI/4, Charlottesville, Virginia 2003, s. 397-399.

ÖMER FARUK CAN

ŞERİF MEHMED EFENDİ

(ö. 1040/1631)

Osmanlı âlimi.

Nev'îzâde Atâî 960 (1553) yılı civarında, Kâtib Çelebi 964'te (1557) doğduğunu zikreder. Kaynaklarda daha ziyade Atâî'nin benimsediği tarih esas alınmışsa da Kâtib Çelebi'nin verdiği tarih daha doğru olmalıdır. Doğum yeri sadece *Kâmûsü'l-a'lâm*'de İstanbul olarak gösterilmiş olup *Menâkıbnâme*'de zikredilen bilgilere göre bunun doğru olması gerekir. Adı bazan Seyyid Mehmed olarak da yazılmıştır. Zeyniye tarikatının Eğirdir kolu şeyhle-